Η Εξελικτική Επιστημολογία ως Μεθοδολογία Μελέτης της Επιχειρηματικής Διαδικασίας και Στρατηγικής

Σπύρος Ι. Βλιάμος και Νικόλαος Γ. Τζερεμές*

Λέξεις κλειδιά: Επιστημολογία, Επιχειρηματική Διαδικασία, Υπόδειγμα Ανακλαστικής Γνώσης, Μέθοδος Εξελικτικής Γνώσης, Καθοδηγητική Μέθοδος

1.Εισαγωγή

Η σύγχρονη βιβλιογραφία για τα επιχειρηματικά κίνητρα και τα επιχειρηματικά χαρακτηριστικά παραδέχεται σε γενικές γραμμές ότι επιχειρηματικές δράσεις λαμβάνουν χώρα όταν οι ευκαιρίες και τα άτομα συναντούνται (Shane and Venkataraman, 2000). Εν τούτοις τα άτομα διαφέρουν ως προς το βαθμό ετοιμότητας που διαθέτουν, γνώσης που κατέχουν και της ανάγκης για επίτευξη του στόχου τους (McClelland, 1965• Kirzner, 1973• Schultz, 1975• Shane, 2000). Το θέμα που επομένως ανακύπτει σχετίζεται όχι μόνον με την προσφορά της επιχειρηματικότητας αλλά και με το επίπεδο της ποιότητας αυτής. Διάφορες μελέτες προτείνουν διαφορετικά χαρακτηριστικά της επιχειρηματικής ποιότητας τα οποία όμως όλα φέρουν ένα κοινό χαρακτηριστικό: υψηλού επιπέδου γνώση και δεξιότητες. Ορισμένα από τα χαρακτηριστικά που προτείνουν οι διάφορες μελέτες παρατίθενται κατωτέρω:

α. Το επίπεδο των δεξιοτήτων που κατέχουν τα άτομα σε σχέση με την συγκεκριμένη αγορά εργασίας θεωρείται σημαντικός παράγοντας επηρεασμού της χωρικής διακύμανσης του ρυθμού δημιουργίας νέων επιχειρήσεων (Cross, 1981).

β. Οι εξειδικευμένοι χειρώνακτες εργάτες είναι περισσότερο πρόθυμοι να ιδρύσουν τις δικές τους επιχειρήσεις από τους ανειδίκευτους ή τους ημι- ειδικευμένους καθώς οι πρώτοι έχουν ήδη αποκτήσει τις απαραίτητες δεξιότητες για την επίλυση συγκεκριμένων προβλημάτων (Lloyd and Mason, 1983).

γ. Διοικητική εμπειρία και υψηλότερα επίπεδα παιδείας σχετίζονται άμεσα με υψηλότερα επίπεδα ποιότητας στην προσφορά επιχειρηματικότητας (Gudgin et al., 1979• Storey, 1982• Vivarelli, 1991).

δ. Γνώση του αντικειμένου και διοικητική εμπειρία δημιουργούν περισσότερο επιτυχημένες επιχειρήσεις (Cooper, 1973• Gudgin et al. 1979• Lloyd and Mason, 1983).

ε. Προηγούμενη εμπειρία της αγοράς αυξάνει την πιθανότητα των επιχειρηματιών να εντοπίσουν μια επιχειρηματική ευκαιρία (Shane, 2000, 2003).

στ. Εμπειρία από προηγούμενες απασχολήσεις είναι η πιο κοινή πηγή της νέας επιχειρηματικής ιδέας (Cooper et al., 1991).

Εν τούτοις, τα υποδείγματα αυτά που βασίζονται στην εμπειρική έρευνα και την διακί-

* *Βλιάμος Σπύρος, Τμήμα Μεθοδολογίας, Ιστορίας και Θεωρίας της Επιστήμης, ΕΚΠΑ svliamos@phs.uoa.gr., Τζερεμές Νικόλαος, Τμήμα Οικονομικών Επιστημών, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, bus9nt@econ.uth.gr*

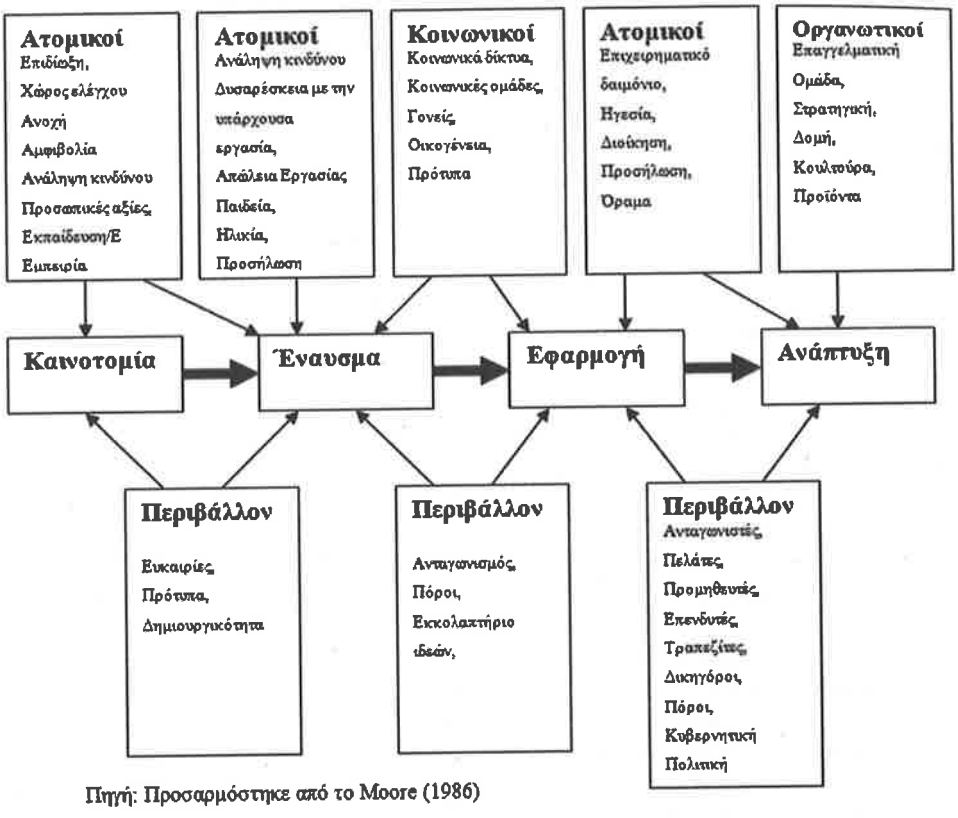
νηση ερωτηματολογίων, παρουσιάζουν ένα στατικό χαρακτήρα και δεν λαμβάνουν υπόψη τον τρόπο με τον οποίο παράγεται η γνώση από τον επιχειρηματία ως άτομο. Επίσης δεν λαμβάνουν υπόψη τους τις επιστημολογικές υποθέσεις, δηλαδή την προσπάθεια του επιχειρηματία να δημιουργήσει και αναπτύξει την γνώση που χρειάζεται και η οποία προσδιορίζει τον τρόπο με τον οποίο αυτός προχωρά στις κρίσεις και αποφάσεις για ενέργειες που διαμορφώνουν την επιχειρηματική του δράση. Η έλλειψη αυτών των δυναμικών στοιχείων κάνει τα συγκεκριμένα υποδείγματα να παραγάγουν πολλές φορές συγκρουόμενα και ασταθή αποτελέσματα αναφορικά με τους παράγοντες που επηρεάζουν την αναπτυξιακή διαδικασία του ατομικού επιχειρηματία. Στο παρόν άρθρο ισχυριζόμαστε ότι η αναπτυξιακή διαδικασία είναι μοναδική για κάθε επιχειρηματία. Μεταβολές στη σκέψη και γνώση αποτελούν τους κύριους παράγοντες που επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο ο επιχειρηματίας δικαιολογεί τα πιστεύω του και αξιολογεί τις ενέργειές του.

Οι King and Kinchener[1] περιγράφουν τον τρόπο με τον οποίο δημιουργείται η Γνώση καθώς και τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι αντιλαμβάνονται και επηρεάζουν το περιβάλλον μέσα στο οποίο ενεργούν, κάνοντας τρεις παρατηρήσεις: (α) υπάρχουν σημαντικές διαφορές στον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι προσεγγίζουν τη γνώση, (β) οι διαφορές αυτές σχετίζονται με τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι προβαίνουν σε κρίσεις (και τις αξιολογούν) για προβλήματα ή θέματα (που κατά την γνώμη τους) δεν είναι σωστά δομημένα, και (γ) υπάρχει μια συνεχής μεταβολή στον τρόπο και στην ένταση που τα άτομα αντιδρούν στα προβλήματα αυτά. Επομένως αποδεχόμαστε ότι η επιχειρηματική διαδικασία[2], η οποία είναι κυρίως μια ανθρώπινη συμπεριφορά, είναι μια διαδικασία προσανατολισμένη στη Γνώση. Επομένως, οι τρεις αυτές παρατηρήσεις είναι σημαντικές για τον σχηματισμό, διερεύνηση και αξιολόγηση της διαδικασίας αυτής[3].

Το παρόν άρθρο χρησιμοποιεί έννοιες προερχόμενες από τη μεθοδολογία της εξελικτικής επιστημολογίας, όπως είναι το υποδείγματα της ανακλαστικής κρίσης (reflective judgment model - RJM) για τη δημιουργία γνώσης, της εξελικτικής μάθησης (evolutionary learning model) και της καθοδηγητικής προσέγγισης (roadmap model), για να παρουσιάσει ένα θεωρητικό πλαίσιο με στόχο την καλύτερη κατανόηση όλων των διαστάσεων και των δυναμικών χαρακτηριστικών που επηρεάζουν την διαμόρφωση της επιχειρηματικής διαδικασίας και στρατηγικής. Οι τελευταίες με τη σειρά τους καθορίζουν την αναπτυξιακή πορεία του επιχειρηματία και συντελούν στην επιβίωση των επιχειρήσεων.

Το άρθρο εντάσσεται στον κλάδο των Οικονομικών της Γνώσης (πώς κατανέμονται οι πόροι όταν παράγεται, διανέμεται και καταναλώνεται 'γνώση') και στηρίζει τον Δεύτερο Νόμο της Δυναμικής της Γνώσης (Second Law of Knowledge Dynamics), σύμφωνα με τον οποίο προστιθέμενη αξία δημιουργείται όταν η 'Γνώση' εξελίσσεται από το αρχικό σημείο (δημιουργία) της μέχρι το σημείο στόχος (αντιμετώπιση ανάγκης ή εκμετάλλευση ευκαιρίας). Δηλ. η πραγματική ωφέλεια της Γνώσης βρίσκεται στην Δράση. Όταν η Δράση στοχεύει στο 'Να κάνουμε τα Σωστά πράγματα' έχουμε αποτελεσματικότητα, ενώ όταν 'Κάνουμε Σωστά πράγματα' έχουμε αποδοτικότητα. Έτσι, η Επιχειρηματική διαδικασία γενικά και η επιχειρηματική στρατηγική ειδικότερα, σχετίζονται με την εξέλιξη της παραγόμενης 'Γνώσης'.

Το κατωτέρω διάγραμμα παρουσιάζει ένα κατάλογο των παραγόντων που επηρεάζουν την επιχειρηματική διαδικασία, σύμφωνα με την τρέχουσα βιβλιογραφία.

Πηγή: Προσαρμόστηκε από το Moore (1986)

Παράγοντες που επηρεάζουν την Επιχειρηματική Διαδικασία

2. Η Εξελικτική Επιστημολογία ως Μεθοδολογία επίλυσης προβλημάτων

Επιστημολογία είναι η Θεωρία ή η Επιστήμη που ερευνά τη βάση, τη προέλευση, τη δομή, τη μέθοδο και το κύρος της γνώσης. Απαντά στο ερώτημα από πού πηγάζουν οι γνώσεις μας για τον κόσμο που ζούμε (δηλ. ποιες οι σωστές γνωστικές πηγές ή η θεμελίωση της ανθρώπινης γνώσης – θετική θεμελίωση). Σύμφωνα με την επιστημολογία δύο είναι οι μορφές για την αναζήτηση πηγών έγκυρης γνώσης: α) Ορθολογισμός μέσα από τον λόγο (ευκρινείς Ιδέες που οδηγούν παραγωγικά σε έγκυρες γνώσεις). β) Εμπειρισμός μέσα από τις αισθήσεις (δεδομένα των αισθήσεων που οδηγούν επαγωγικά στις γενικές αλήθειες). Η σύγχρονη επιστημολογία δέχεται την αρχή του κριτικού ελέγχου όλων των προτάσεών μας, επειδή υπάρχει σφαλερότητα στην ανθρώπινη γνώση.

Η Εξελικτική Επιστημολογία αποτελεί μια από τις καλύτερες εξηγήσεις για την εμφάνιση θεωριών που συνδέουν τις φυσικές με τις ανθρωπιστικές και κοινωνικές επιστήμες. Αποτελείται από ένα μεθοδολογικό πλαίσιο το οποίο θεωρεί ότι η Γνώση είναι προϊόν των διαδικασιών απόκλισης και επιλογής που χαρακτηρίζουν την εξέλιξη[4]. Επομένως, η γνώση αποτελεί ένα θεμελιώδες στοιχείο για την επιβίωση και την αναπαραγωγή μιας οντότητας που, κατά πάσα πιθανότητα, την χρησιμοποιεί. Με αυτόν τον τρόπο, τα υποκείμενα που

διαθέτουν καλύτερη γνώση του περιβάλλοντος τους θα προτιμηθούν από άλλα με ανεπαρκέστερη γνώση. Έτσι, η εξέλιξη της γνώσης εξαρτάται από τον βαθμό με τον οποίο ο φορέας αυτής επιβιώνει μέσα από τη διαδικασία της 'φυσικής επιλογής' στο συγκεκριμένο περιβάλλον. Κατ' αναλογία και με παρόμοια επιχειρήματα, η εξελικτική επιστημολογία δέχεται ότι το άτομο είναι επίσης το αποτέλεσμα των διαδικασιών απόκλισης και επιλογής. Εδώ οι διαδικασίες αυτές παίρνουν την μορφή της γέννησης των 'ιδεών' μέσα από την επιδίωξη της δυνητικής γνώσης[5].

Μέσα σε αυτό το εννοιολογικό πλαίσιο, το σύνολο της επιστημονικής γνώσης μπορεί να είναι ή υποθετικό ή συμπερασματικό και η ανάπτυξη της γνώσης εξαρτάται από την 'μάθηση από τα λάθη' σε δύο στάδια, όπου κάθε ένα από αυτά περιέχει διάφορες φάσεις: Πρώτο, είναι το στάδιο της ανάληψης του κινδύνου, όπου γίνεται η πρόταση νέων 'θεωριών' ή/και η επίκληση παλαιών (περιλαμβανομένων και προτάσεων εμπειρογνωμόνων), παρά το γεγονός της παραδοχής ότι οι θεωρίες αυτές έχουν μειονεκτήματα, λάθη ή παραλείψεις. Δεύτερον, είναι το στάδιο διερεύνησης των λαθών, μειονεκτημάτων και παραλείψεων που εντοπίστηκαν κατά το προηγούμενο στάδιο, όπου γίνεται η συζήτηση και η κριτική εξέταση των 'θεωριών' και γνωμών που προτάθηκαν. Με αυτόν τον τρόπο εκκινά μια διαρκής διαδικασία προσέγγισης της αλήθειας.

Επομένως, αντίθετα με άλλες μεθοδολογίες όπου ο επιστήμων ξεκινά από την παρατήρηση του φαινόμενου, στην εξελικτική επιστημολογία ξεκινά από το πρόβλημα και αναπτύσσει 'θεωρίες' για την επίλυση αυτού, θεωρώντας ότι οι συγκεκριμένες θεωρίες παρέχουν μεθόδους και έννοιες για την επίλυση του προβλήματος. Περαιτέρω συζήτηση επί των 'θεωριών' αυτών δείχνει ότι κατά την αρχική διαδικασία επιλογής, πρόταξης και ανάπτυξης των θεωριών υπήρξαν λάθη και παραλείψεις που αναπτύχθηκαν επίσης. Έτσι, μια κριτική συζήτηση των θεωριών αυτών με στόχο την εξάλειψη ή και μείωση των λαθών, καθίσταται απαραίτητη. Και η διαδικασία αυτή οδηγεί στην ανάπτυξη της γνώσης. Με αυτόν τον τρόπο τόσο το πρόβλημα όσο και οι θεωρίες για την αντιμετώπιση του καθίστανται περισσότερο αντιληπτά. Έτσι, προχωρούμε στην αναζήτηση νέων λύσεων.

Σχηματικά[6], τα βήματα της μεθοδολογίας της εξελικτικής επιστημολογίας μπορούν να παρουσιαστούν ως κατωτέρω:

Επιλογή και αναγνώριση του προβλήματος

↓

Πρόταση μιας ή πολλών Θεωριών

↓

Διεξαγωγή Ορθολογικών Κριτικών Συζητήσεων

↓

Επιλογή της κατάλληλης λύσης

↓

Ενασχόληση με Νέα Προβλήματα

Ο Popper (1992, 1994), περιγράφοντας αυτή τη μεθοδολογία, δέχεται ότι το βήμα που αποκαλείται 'κριτική συζήτηση' είναι το πλέον σημαντικό και αποτελεί πάντοτε μια προ-

σπάθεια αποκάλυψης λάθους, παράλειψης ή και απάτης μέσα στην υπό συζήτηση θεωρία, παρουσιάζοντας είτε τις μη αποδεκτές συνέπειες της θεωρίας αυτής είτε ότι η δεδομένη θεωρία είναι κατώτερη (αδύνατη ή περισσότερο σύνθετη) από άλλες ανταγωνιστικές θεωρίες[7].

Στα πλαίσια του παρόντος άρθρου όπου διερευνάται η επιχειρηματική διαδικασία, διατυπώνεται ο ισχυρισμός ότι η Γνώση όπως παράγεται από την μεθοδολογία της εξελικτικής επιστημολογίας, αποτελεί ένα βασικό στοιχείο της επιχειρηματικής στρατηγικής και της ίδρυσης και επιβίωσης των επιχειρήσεων. Καθώς ο επιχειρηματίας (το υποκείμενο) επιβιώνει και αναπτύσσεται, περισσότερη γνώση παράγεται σωρευτικά μέσα από το περιβάλλον στο οποίο αυτός ζει. Η 'διαχείριση' της γνώσης επομένως, περιλαμβάνει μία σειρά στρατηγικών και πρακτικών που χρησιμοποιούνται σε έναν οργανισμό (βιολογικό ή κοινωνικό) για την ταυτοποίηση, δημιουργία, διάχυση και/ή υιοθέτηση εμπειριών. Οι εμπειρίες περιέχουν γνώση που μεταλαμπαδεύονται είτε σε άτομα (ιδιώτες) είτε στις διαδικασίες και πρακτικές των οργανισμών.

Έτσι, η επιχειρηματική διαδικασία γενικά και η επιχειρηματική στρατηγική ειδικότερα συνδέονται με την εξέλιξη της αποκτηθείσας γνώσης. Ο Campbell (1987), ο γνωστός κοινωνικός ψυχολόγος, δέχεται ότι σε αρχικό επίπεδο οι διαδικασίες που γεννούν νέα γνώση είναι 'τυφλές' με την έννοια ότι δεν μπορεί να γίνει καμία πρόβλεψη και καμία πρόγνωση περί του τί θα βρουν, δηλαδή σε τί έδαφος θα αναπτυχθούν. Σε μεταγενέστερο επίπεδο, οι νέες δοκιμές για την εξέλιξη της γνώσης δεν είναι απαραίτητο να είναι τυφλές πλέον, εφ' όσον τώρα η νέα γνώση θα προκύψει από μια εσωτερική διαδικασία που επιτελείται στα άτομα και σε σύγκριση με την ήδη αποκτηθείσα γνώση, προτού το εξωτερικό περιβάλλον την επιλέξει. Στην περίπτωση αυτή δηλαδή επιτελείται μια εσωτερική διαδικασία, αφού η ίδια η υπάρχουσα γνώση πρέπει να παίξει το ρόλο του 'επιλογέα' της νέας γνώσης αντί να επιτρέψει στο εξωτερικό περιβάλλον να εκπληρώσει τον ρόλο αυτόν.

Επομένως, όπως συμβαίνει με κάθε ανθρώπινη δραστηριότητα, η επιχειρηματική διαμορφώνεται από προσωπικούς παράγοντες οι περισσότεροι από τους οποίους αποκτώνται με την γνώση (εσωτερικοί παράγοντες) και το περιβάλλον (εξωτερικοί παράγοντες) (Vliamos & Tzeremes, 2002, 2008). Η παλαιότερη πεποίθηση για την ύπαρξη πραγματικών διαφορών μεταξύ επιχειρηματιών και μη-επιχειρηματιών δεν ισχύει πλέον. Σήμερα δεχόμαστε ότι δεν υπάρχει ένα σαφώς προσδιορισμένο σύνολο παραγόντων που διαχωρίζει τους επιχειρηματίες από τους μη-επιχειρηματίες. Ορισμένα χαρακτηριστικά που περιγράφουν προσωπικές θέσεις και απόψεις, όπως επιδιώξεις για επιτυχία, μεγαλύτερη δυνατότητα ελέγχου (ανεξαρτησία), αποφασιστικότητα και αφοσίωση, από τη μια πλευρά, και άλλα χαρακτηριστικά που περιγράφουν παράγοντες του εξωτερικού περιβάλλοντος, όπως επίπεδο εκπαίδευσης, εξειδίκευση μετά από ειδικές σπουδές κατάρτισης, εμπειρία καθώς και άλλοι παράγοντες που παράγουν αλλά και καταναλώνουν γνώση, παίζουν ένα πολύ σημαντικό ρόλο στον προσδιορισμό της επιχειρηματικής δραστηριότητας. Άρα, τόσο εσωτερικοί όσο και εξωτερικοί παράγοντες οι οποίοι βασίζονται στην παραγωγή και ανάπτυξη της Γνώσης συνιστούν αυτό που έχει αποκλειθεί Υπόδειγμα της Ανακλαστικής Θεώρησης - (ΥΑΘ) [Reflective Judgement Model - (RJM)], (King & Kitchener, 1981, 1994, 2004).

3. Το Υπόδειγμα της Ανακλαστικής Θεώρησης

Στο επίκεντρο του υποδείγματος αυτού βρίσκεται η έννοια της ανακλαστικότητας. Ανακλαστικότητα υπάρχει όταν το υποκείμενο της δράσης σκέφτεται και προγραμματίζει τις ενέργειές του, εκτιμά τις συνέπειές τους και με βάση αυτά τροποποιεί ανάλογα την συμπεριφορά του (Umpleby, 2002).

Τα τελευταία χρόνια έχουν αναπτυχθεί πολύ σημαντικές θεωρίες που αναφέρονται στην ανακλαστική διαδικασία. Με συντομία αναφέρονται κατωτέρω:

- Η "Κυβερνητική Δεύτερης Τάξης" (von Foerster, 1974). Αναγνωρίζει ότι οι γνώσεις μας για τον κόσμο, άρα η 'πραγματικότητα', μεταδίδεται μέσα από τις αισθήσεις μας. Επομένως ό,τι περιγράφουμε είναι οι εμπειρίες (εικόνες) που μας δίνουν οι αισθήσεις.
- Ο "ανακλαστικός έλεγχος" (Lefebvre, 1982). Δέχεται ότι υπάρχουν δύο συστήματα ηθικής επίγνωσης (ethical cognition). Στο πρώτο, 'ο σκοπός αγιάζει τα μέσα'. Στο δεύτερο δεν ισχύει κάτι τέτοιο. Η θεωρία υποστηρίζει ότι τα άτομα 'εξοπλίζονται' με ένα από τα δύο συστήματα σε πολύ νεαρά ηλικία.
- Η "θεωρία της ανακλαστικότητας" (Soros, 1987). Δέχεται ότι στα κοινωνικά συστήματα υπάρχουν δύο διαδικασίες - η παρατήρηση και η συμμετοχή. Οι φυσικές επιστήμες απαιτούν μόνο την παρατήρηση, ενώ οι κοινωνικές αντιμετωπίζουν περιορισμούς στην προβλεπτική τους ικανότητα από το γεγονός ότι ο παρατηρητής συμμετέχει στα συμβαίνοντα. Με αυτήν την έννοια, 'ανακλαστικότητα είναι μια διαδικασία μετατόπισης μπρος – πίσω μεταξύ περιγραφής και δράσης, δηλαδή μεταξύ παρατήρησης και συμμετοχής'.

Σύμφωνα με τον Dewey (1933), με βάση τις ανακλαστικές θεωρίες, η ανακλαστική γνώση και κρίση προκύπτει όταν ένα πρόβλημα ή μια διαδικασία δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί από μια τυπική λογική και ως τέτοιο τα προσωπικά πιστεύω και η εμπειρία ενεργούν ως υποστηριστική διαδικασία για την αντιμετώπιση του. Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο το Υπόδειγμα της Ανακλαστικής Θεώρησης παρέχει μια διαδικασία ανακλαστικής σκέψης η οποία θεμελιώνεται σε επτά προτάσεις και οδηγεί στην ανακλαστική θεώρηση των πραγμάτων, δηλαδή οδηγεί στη γνώση και κρίση όπως θα εκτεθεί κατωτέρω. Κάθε πρόταση προσφέρει μια προοπτική με βάση τους επιστημολογικούς κανόνες[8]. "Το υπόδειγμα περιλαμβάνει μια περιγραφή των απόψεων του ατόμου για την γνώση καθώς και δικαιολογικές έννοιες, οι οποίες δείχνουν τη σχέση μεταξύ των επιστημολογικών υποθέσεων που οι άνθρωποι κάνουν και του τρόπου που αυτοί διατυπώνουν κρίσεις για αντιφατικά ζητήματα"[9].

Οι επτά προτάσεις είναι:

Πρόταση 1: Το άτομο αποκτά γνώση απ' ευθείας μέσα από την παρατήρηση. Γεγονότα και Κρίσεις δεν διαφοροποιούνται. Η Γνώση θεωρείται ότι υπάρχει κατ' απόλυτο (absolutely) και συγκεκριμένο (concretely) τρόπο.

Πρόταση 2: Αυθεντίες και γεγονότα σχετίζονται: οι αυθεντίες είναι οι πηγές των γεγονότων και επομένως η αλήθεια. Η Γνώση στην περίπτωση αυτή θεωρείται ότι είναι απόλυτα βέβαιη ή απλά βέβαιη, αλλά όχι άμεσα διαθέσιμη. Η Γνώση αποκτάται κατ' ευθείαν από τις αισθήσεις (κυρίως από την απ' ευθείας παρατήρηση) ή/και από τις αυθεντίες.

Πρόταση 3: Απόλυτες απαντήσεις υπάρχουν, αλλά πολλές φορές (και προσωρινά) δεν είναι προσεγγίσιμες. Όταν η απόλυτη αλήθεια απουσιάζει, τα γεγονότα και τα προσωπικά πιστεύω παρουσιάζονται εξ ίσου έγκυρα. Η Γνώση θεωρείται ότι είναι απόλυτα βέβαιη ή προσωρινά αβέβαιη. Στον χώρο της προσωρινής αβεβαιότητας, μόνον οι προσωπικές πε-

ποιθήσεις μπορεί να είναι γνωστές μέχρι να αποκτηθεί η απόλυτη γνώση. Στον χώρο της απόλυτης βεβαιότητας, η γνώση αποκτάται από τις αυθεντίες.

Πρόταση 4: Η ύπαρξη της Απόδειξης, καθώς και η παραδοχή ότι οι πεποιθήσεις δεν μπορεί να γίνουν γνωστές με απόλυτη βεβαιότητα, είναι πολύ σημαντικά στοιχεία για την οικοδόμηση της γνώσης. Επομένως, η Γνώση είναι αβέβαιη, μοναδική και 'προσαρμοσμένη' στο άτομο που την κατέχει, εφ' όσον συγκεκριμένες μεταβλητές (π.χ. εσφαλμένα ή απολεσθέντα δεδομένα, αδυναμία προσέγγισης σε πληροφορίες) υπαγορεύουν ότι η απόκτηση της Γνώσης εμπεριέχει ένα στοιχείο αυθαιρεσίας.

Πρόταση 5: Οι τύποι των Αποδείξεων διαφοροποιούνται ανάλογα με τις προσεγγίσεις (π.χ. ιστορική ή επιστημονική απόδειξη) καθώς διαφορετικοί κανόνες έρευνας για διαφορετικές προσεγγίσεις ή επί μέρους θέματα αναγνωρίζονται. Η ποιότητα της απόδειξης αξιολογείται ως ισχυρή/ασθενής, σχετική/άσχετη κλπ. Η Απόδειξη δεν είναι αυτοσκοπός αυτή καθ' εαυτή αλλά χρησιμοποιείται για την κατασκευή ερμηνειών. Η γνώση είναι υποκειμενική και προκύπτει από τα συμφραζόμενα εφ' όσον φιλτράρεται μέσα από την αντίληψη του ατόμου και τα κριτήρια που χρησιμοποιεί για να αξιολογεί. Μόνον ερμηνείες αποδείξεων, συμβάντων ή ζητημάτων μπορεί να είναι αντικείμενο γνώσης.

Πρόταση 6: Γενικευμένοι κανόνες έρευνας μπορεί να εφαρμοστούν σε όλο το φάσμα των προσεγγίσεων (π.χ. το βάρος του επιχειρήματος, η πιθανότητα το αποτέλεσμα να είναι ορθό, αποδοχή της προσωρινότητας της κρίσης). Οι ερμηνείες υπόκεινται σε κριτική και έλεγχο για συνοχή, συνέπεια ως προς την απόδειξη, επεξηγηματική δύναμη, κλπ. Η Γνώση οικοδομείται μέσα από ατομικά συμπεράσματα για συγκεκριμένα προβλήματα και βασίζεται σε πληροφορίες που προέρχονται από ποικιλία πηγών.

Πρόταση 7: Οι Κρίσεις θεωρούνται το αποτέλεσμα μιας διαδικασίας ορθολογικής έρευνας. Βασίζονται σε ποικιλία ερμηνευτικών θεωρήσεων (π.χ. η επεξηγηματική αξία των ερμηνειών, ο κίνδυνος ενός εσφαλμένου συμπεράσματος, οι συνέπειες μιας εναλλακτικής κρίσης) και στις σχέσεις που υπάρχουν ή αναπτύσσονται μεταξύ αυτών. Η Γνώση είναι το αποτέλεσμα μιας διαδικασίας αιτιολογημένης έρευνας (reasoned inquiry) κατά την οποία οικοδομούνται λύσεις σε προβλήματα. Η επάρκεια αυτών των λύσεων αξιολογείται σε όρους του τι είναι περισσότερο αιτιολογημένο ή πιθανό με βάση τρέχουσες αποδείξεις και επαναξιολογείται όταν νέες αποδείξεις, προοπτικές ή μέθοδοι ερευνών καταστούν διαθέσιμες.

4. Η προσέγγιση της Εξελικτικής Μάθησης

Ως έχει αναφερθεί, η μεθοδολογία της εξελικτικής επιστημολογίας αφορά και τις δύο, την επιχειρηματική διαδικασία και την επιχειρηματική στρατηγική. Ειδική περίπτωση με μεθοδολογικές ρίζες στην εξελικτική επιστημολογία είναι η προσέγγιση της Εξελικτικής Μάθησης. Στην περίπτωση αυτή η μαθησιακή διαδικασία ενδιαφέρεται όχι μόνον για το περιεχόμενο της στρατηγικής, αλλά και για τη μέθοδο ανάπτυξης αυτής. Κατά την προσέγγιση της εξελικτικής μάθησης η στρατηγική θεωρείται ως μια αναδυόμενη οντότητα, η οποία σχηματίζεται αυξητικά ως αποτέλεσμα αποφάσεων που έχουν ληφθεί, ενεργειών που έχουν γίνει και κατευθύνσεων που έχουν τεθεί στο παρελθόν και οδηγούν σε μια συνεχή επανάληψη της διαδικασίας κατά τη διάρκεια της οποίας τελείται η μάθηση. Δηλαδή μέσα από μια διαδικασία δοκιμής και λάθους. Τα μαθησιακά αποτελέσματα αυτά μπορούν να εφαρμοσθούν σε συνεχείς επαναλήψεις με αποτέλεσμα να δημιουργείται ένα εξελικτικό

σύστημα για συνεχή βελτίωση της στρατηγικής και των μεθόδων σχηματισμού της (Phaal, Clare and Probert, 2001 & 2004).

Η προσέγγιση της εξελικτικής μάθησης θεωρεί ότι η σύνθετη και απρόβλεπτη φύση των οργανισμών [ή των επιχειρήσεων] συχνά συνοδευόμενη από τη διάχυση των αναγκαίων αρχών και κανόνων που απαιτούνται για τη διαμόρφωση της στρατηγικής, αποκλείει κάθε δυνατότητα αποτελεσματικού ελέγχου: η οικοδόμηση της στρατηγικής πρέπει πάνω απ' όλα να λάβει τη μορφή μιας μαθησιακής διαδικασίας που να εκτείνεται στο χρόνο και η οποία στο όριο καθιστά τη διαμόρφωση και την εφαρμογή αυτής μη ευδιάκριτη (Mintzberg, Ahlstrand, and Lampel, 1998).

Ο Ορθολογικός Κριτικός Έλεγχος, ο οποίος, όπως αναφέρθηκε ανωτέρω, αποτελεί ένα από τα απολύτως βασικά στοιχεία της εξελικτικής επιστημολογίας, παίζει σημαντικό ρόλο σε κάθε διαδικασία που αποφασίζεται να ακολουθηθεί καθώς και σε κάθε στρατηγική που διαμορφώνεται στα πλαίσια της προσέγγισης εξελικτικής μάθησης. Και τούτο γιατί ειδικοί εμπειρογνώμονες των σχετικών γνωστικών αντικειμένων μέσα από την κριτική τους διαμορφώνουν τη διαδικασία και επομένως την στρατηγική που η συγκεκριμένη διαδικασία έχει ως αποτέλεσμα. Αυτή η αναδραστική κριτική συζήτηση περιορίζει τα λάθη και προτείνει κατάλληλες λύσεις. Εδώ η Γνώση μας για την καταλληλότητα και για τα υπάρχοντα σφάλματα στην στρατηγική και στη μέθοδο σχηματισμού της είναι υποθετική και αμφίβολη και, πάλι, μπορεί να αναπτυχθεί μέσα από τη "μάθηση από τα λάθη".

Σε αυτή τη προσέγγιση, οι στρατηγικές εμφανίζονται

- Πρώτα, ως υποδείγματα βασιζόμενα σε παρελθούσα μάθηση,
- Μετά, ως σχέδια για το μέλλον, και
- Τελικά, ως προοπτικές συνολικής συμπεριφοράς.

Ακόμα και οι καλύτερες θεωρίες (ή λύσεις) που αφορούν την επιχειρηματική διαδικασία και τη διαμόρφωση στρατηγικής, δεν είναι απόλυτα άψογες. Ας επαναλάβουμε ότι αυτό που αποκαλούμε επιστημονική μέθοδο εμπεριέχει τη διαδικασία που έχει αποκληθεί "μάθηση από τα λάθη": πρώτα, με την ανάληψη κινδύνων όταν θαρραλέα προτείνουμε νέες θεωρίες και δεύτερον, με την συστηματική έρευνα για την ανακάλυψη και εξάλειψη των λαθών μέσα από τις κριτικές συζητήσεις και τον κριτικό έλεγχο των θεωριών μας.

Το προσόν αυτής της προσέγγισης είναι ότι δεν απαιτεί την συλλογή μεγάλου όγκου δεδομένων ή την ακρίβεια των συλλεγέντων δεδομένων, καθώς και τη χρήση εκλεπτισμένων 'εργαλείων' ανάλυσης.

5.Η Καθοδηγητική προσέγγιση

Μία παρόμοια προσέγγιση με αυτή που περιγράφηκε ανωτέρω είναι η καθοδηγητική προσέγγιση. Σύμφωνα με τη σχετική βιβλιογραφία ο στρατηγικός σχεδιασμός είναι μία από τις περισσότερον κατάλληλες γνωστικές περιοχές για την εφαρμογή αυτής της προσέγγισης. Στην καθοδηγητική προσέγγιση, όλα τα απαιτούμενα βήματα για την διαμόρφωση της στρατηγικής βασίζονται στις γνώμες των ειδικών. Η προσέγγιση στηρίζεται στις κριτικές αναλύσεις και συζητήσεις, στην αναγνώριση των σφαλμάτων και στις απαιτούμενες λύσεις για τον περιορισμό τους. Τα βήματα αυτά λαμβάνονται επαναληπτικά με σημαντικά διαλλείμματα ανάμεσά τους. Έτσι η ομάδα των ειδικών είναι ένα πολύ κοινό 'εργαλείο' για την εφαρμογή αυτής της προσέγγισης. Για την επιτάχυνση της διαδικασίας ακόμα και στην περίπτωση της ανυπαρξίας εισροών στοιχείων και πληροφοριών, τα δεδομένα και οι πληρο-

φορίες μπορούν να 'παραχθούν' και αναλυθούν από τα συζητούμενα κατά τις συναντήσεις των ειδικών.

Σχηματικά, τα βήματα της καθοδηγητικής προσέγγισης είναι:

Έναρξη και καθορισμός της Διαδικασίας

↓

Διαχείριση της Διαδικασίας

↓

Ολοκλήρωση και Αξιολόγηση της Διαδικασίας

Αξίζει να σημειωθεί ότι κατά την εφαρμογή αυτής της προσέγγισης, όλη η διαθέσιμη πληροφόρηση δεν απαιτείται να είναι τεκμηριωμένη.

6.Ανακεφαλαίωση - Συμπεράσματα

Το παρόν άρθρο παρέχει μερικά βασικά επιχειρήματα για περαιτέρω έρευνα της επιχειρηματικής διαδικασίας και στρατηγικής που βασίζονται στη μεθοδολογία της εξελικτικής επιστημολογίας και ορισμένων άλλων σχετιζόμενων προσεγγίσεων. Η υπόθεση εργασίας που διατυπώθηκε ήταν ότι ο σχηματισμός μιας επιχειρηματικής διαδικασίας και η οικοδόμηση μιας ολοκληρωμένης επιχειρηματικής στρατηγικής θα μπορούσε να βασιστεί στις υποθέσεις που αναπτύσσουν οι επιχειρηματίες για την παραγωγή και χρήση της Γνώσης. Για το σκοπό αυτό, ταυτοποιήθηκαν βασικές διαδικασίες που αφορούν τα χαρακτηριστικά της επιχειρηματικότητας και των επιχειρηματιών όπως έχουν εντοπιστεί και διατυπωθεί από την επιστημονική έρευνα, καθώς επίσης και οι προσωπικές τους πεποιθήσεις, η παρελθούσα εμπειρία και γνώση τους. Ως τέτοια, η πορεία ανάπτυξης της επιχειρηματικής διαδικασίας είναι διαφορετική για κάθε ατομικό επιχειρηματία και δεν μπορεί να αθροισθεί σε ένα στατικό πλαίσιο παρά μόνο σε ένα δυναμικό τέτοιο, το οποίο μεταβάλλεται σύμφωνα με την αντίληψη που αυτός διαθέτει για τη γνώση.

Σύμφωνα, λοιπόν, με την μεθοδολογία της εξελικτικής επιστημολογίας και τις σχετιζόμενες με αυτήν προσεγγίσεις πρέπει να λαμβάνονται τα ακόλουθα βήματα για την διαμόρφωση μιας ολοκληρωμένης επιχειρηματικής διαδικασίας.

Πρώτον, η ταυτοποίηση του προβλήματος: Η ενέργεια αυτή θα αναδείξει την ανάγκη για ανάπτυξη μιας κατάλληλης μεθόδου για τον σχεδιασμό μιας ολοκληρωμένης επιχειρηματικής διαδικασίας και στρατηγικής.

Δεύτερον, η παρουσίαση μιας 'θεωρίας' ή μεθόδου προς λύση του προβλήματος: Η θεωρία αυτή μπορεί να είναι είτε μια παλαιότερη μελέτη η οποία έχει εκπονηθεί για μια παρόμοια περίπτωση, ή η χρήση της άποψης ή πρότασης κάποιου ειδικού.

Τρίτον, η 'θεωρία' ή η μέθοδος που προτάθηκε ανωτέρω, υπόκειται σε ορθολογικές κριτικές συζητήσεις: Τούτο θα συντελεστεί μέσα από σχόλια και συναντήσεις ειδικών, διακινήσεις ερωτηματολογίων και συνεντεύξεις.

Τέταρτον, όλα τα σφάλματα και οι ατέλειες που εντοπίστηκαν στη διάρκεια των συζητήσεων κατά το προηγούμενο βήμα, πρέπει να αντιμετωπιστούν και να επιλυθούν: Με αυτόν τον τρόπο μια νέα θεωρία εμφανίζεται η οποία, χωρίς τα σφάλματα των άλλων, απευθύνεται στο αρχικό πρόβλημα.

Υποσημειώσεις

. (2004, σελ.5)

2. Η επιχειρηματική διαδικασία περιλαμβάνει όλες τις λειτουργίες, δράσεις και ενέργειες που συνδέονται με τις ευκαιρίες που γίνονται αντιληπτές από τα άτομα και τα οποία δημιουργούν οργανισμούς για να τις εκμεταλλευθούν (Bygrave, 2004).

3. Η θέση αυτή υπονοεί ότι η 'τέχνη' και η επιστήμη της επιχειρηματικότητας μπορεί να διδαχθεί, και ένα ολοκληρωμένο σύνολο γνώσης έχει αναπτυχθεί προς τον σκοπό αυτόν. Για μια θαυμάσια συλλογή θεμάτων από τη σχετική βιβλιογραφία, δες Kyro & Carrier, 2005.

4. Ο Karl Mueller (1998), Αυστριακός κοινωνιολόγος, έχει προτείνει μια επιγενετική (epigenetic) θεωρία διάδρασης μεταξύ γονοτύπου και φαινοτύπου. Ο γονότυπος αναφέρεται στο σύνολο των γονιδίων ενός οργανισμού και ο φαινότυπος σε όλα τα μορφολογικά, παραγωγικά, ηθολογικά κλπ. χαρακτηριστικά που εκδηλώνει ένας οργανισμός είτε αυτός ανήκει στη σφαίρα της βιολογίας ή σε εκείνη των οικονομικών και κοινωνικών συστημάτων. Ο φαινότυπος εξαρτάται (α) απόλυτα από τον γονότυπο, (β) από μη κληρονομικές περιβαλλοντικές επιδράσεις και (γ) από τυχαία διαφοροποίηση. Έτσι, δύο άτομα με τον ίδιο ακριβώς γονότυπο, αλλά μεγαλωμένα σε διαφορετικά περιβάλλοντα, πιθανότατα θα διαφέρουν στον φαινότυπό τους. Οι μεταβολές που επέρχονται στο γονίδιο (απόκλιση) οδηγούν σε διαφορετικούς βιολογικούς και κοινωνικούς οργανισμούς, οι οποίοι ανταγωνίζονται για επιβίωση. Η επιλογή προκαλείται στον φαινότυπο. Η φαινοτυπική διακύμανση (προερχόμενη από την κληρονομούμενη γενετική διακύμανση) είναι θεμελιώδες προαπαιτούμενο για να υπάρχει εξέλιξη μέσω της φυσικής επιλογής. Εάν δεν υπήρχαν διαφορές μεταξύ των ατόμων (φαινοτυπική διακύμανση), δεν θα υπήρχε κριτήριο για τη φυσική επιλογή. Η ποικιλία έκφρασης των γονοτύπων σε διαφορετικό περιβάλλον μπορεί να επηρεάσει σε μεγάλο βαθμό τον φαινότυπο ενός ατόμου, άρα και την επιβίωση του σε διαφορετικά περιβάλλοντα. Εκείνοι οι οργανισμοί (βιολογικοί ή κοινωνικοί) που επιβιώνουν καθιστούν ικανά προς επιβίωση τα γονίδια τους, τους πολιτισμούς τους και την συνταγματική τάξη που τους καθορίζουν. [Για μια περισσότερο λεπτομερή ανάλυση, δες Umpleby (1997)].

5. Ο Karl Popper ήταν ο πρώτος που ανέπτυξε την αναλογία μεταξύ της δημιουργίας των 'ιδεών' και της Δαρβινικής εξέλιξης σε μια ολοκληρωμένη "Επιστημολογία της Επιστήμης". Εν τούτοις ο όρος "Εξελικτική Επιστημολογία" αναφέρθηκε για πρώτη φορά από τον D. T .Campbell ο οποίος περιέγραψε το πλήρες φάσμα της διαδικασίας της εξελικτικής γνώσης από την γενετική μετάλλαξη στην κατασκευή επιστημονικών υποδειγμάτων.

6. Προσαρμοσμένο από το Hooshangi, Arasti and Sahebzamani (2008).

7. Οι επιστήμονες κατά την διάρκεια των κριτικών συζητήσεων δεν επιτίθενται στα επιχειρήματα που χρησιμοποιούνται για την υποστήριξη της θεωρίας υπό εξέταση, αλλά αμφισβητούν τις συνέπειες από την εφαρμογή της, την επεξηγηματική της ικανότητα, την συνέπεια της και την συμβατότητά της με άλλες θεωρίες (Popper, 1992,1994).

8. See, King and Kitchener (1994 and 2004).

9. Op.cit. p.6

Βιβλιογραφικές αναφορές

Bygrave, W. D. (2004) "The Entrepreneurial Process." In *he Portable MBA in Entrepreneurship* eds W. Bygrave and A. Zacharakis, 1–27. Hoboken, NJ: Wiley.

Campbell, D. T. (1987) "Selection theory and the sociology of scientific validity." In *Evolutionary epistemology: A multiparadigm program*, eds W.G. Callebaut, R. Pinxten, R., 139-158. Dordrecht: D. Reidel.

Cooper, Arnold C. (1973) "Technical Entrepreneurship: What Do We Know?" *R and D Management* 3 (2): 50-65.

Cooper, Arnold C., Timothy B. Folta and Carolyn Y. Woo (1991) "Information Acquisition and Performance by Start-up Firms." *Frontiers of Entrepreneurship Research* 276–290.

Cross, M. (1981) *New Firm Formation and Regional Development*. Farnborough, Hants: Gower.

Dewey, J. (1933). *How we think: A restatement of the relations of reflective thinking to the educative process*. Lexington, MA: Heath.

Gudgin, G., Brunskill, I., & Fothergill, S. (1979) *New Manufacturing Firms and Regional Employment Growth*. London: Centre for Environmental Studies, Research Series no. 9.

Hooshangi, S., M.R. Arasti & S. Sahebzamani (2008) "Crafting a methodology for formation of R&D strategy based on evolutionary epistemology: case study of Iran power in dustry." Paper presented at EuroMot Conference, Nice, September 17-19.

King, P. M., & K.S. Kitchener, eds. (1994) *Developing reflective judgment: Understanding and promoting intellectual growth and critical thinking in adolescents and adults*. San Francisco: Jossey-Bass.

King, Patricia and Karen Strohm Kitchener (1981) "Reflective judgment: Concepts of justification and their relationship to age and education." *Journal of Applied Developmental Psychology* 2(2): 89–116.

King, Patricia and Karen Strohm Kitchener (2004) "Reflective Judgment: Theory and Research on the Development of Epistemic Assumptions Through Adulthood," *Educational Psychologist*, 39(1): 5-18.

Kirzner, I. (1973) *Competition and Entrepreneurship*. Chicago: University of Chicago Press.

Kitchener, Karen Strohm (1983) "Cognition, metacognition and epistemic cognition: A three-level model of cognitive processing." *Human Development* 4: 222–232.

Kyro, Paula & Camille Carrier, eds. (2005) "*The Dynamics of Learning Entrepreneurship in a Cross-Cultural University Context*", University of Tampere, Research Centre for Vocational and Professional Education.

Lefebvre, A. Vladimir (1982) *Algebra of Conscience: A Comparative Analysis of Western and Soviet Ethical Systems*. Dordrecht: Reidell.

Lloyd, P.E. and CM Mason (1983) "New Firm Formation in the UK." *SSRC Newsletter*, 49: 23-24.

McClelland, D. (1965) *The Achieving Society. Van Nostrand*; Princeton, NJ.

Mintzberg, H. B. Ahlstrand, and J. Lampel, eds. (1998) *Strategy Safari: A Guided Tour through the Wilds of Strategic Management*. New York: Free Press.

Moore, C. (1986) "Understanding Entrepreneurial Behaviour." In *Academy of Management Best Papers Proceedings*, eds. J. A. Pearce II and R. B. Robinson, Jr., Chicago: Forty-sixth Annual Meeting of the Academy of Management.

Mueller, Karl (1998) *The Epigenetic Research Program: A Transdisciplinary Approach to the Dynamics of Knowledge, Society and Beyond*. Vienna, Austria: Institute for Advanced

Studies, Sociological Series No. 24, 1998.
Phaal, Robert, Clare J.P. Farrukh, David R Probert (2001) "Structuring a systematic approach to technology management: concepts and practice" *IAMOT 2001*, Lausanne.
Phaal, Robert, Clare J.P. Farrukh, David R Probert (2004) "A framework for supporting the management of technological knowledge" *International Journal of Technology Management* 27(1):1-15.
Popper, K.R. (1992) *In Search of a Better World*. London: Routledge.
Popper, K.R. (1994) *Knowledge and the Body–Mind Problem*. London: Routledge.
Schultz, Theodore, W. (1975) "The value of the ability to deal with disequilibrium." *Journal of Economic Literature* 13 (2): 827–846.
Shane, Scott & Sankaran Venkataraman, (2000) "The promise of entrepreneurship as a field of research." *Academy of Management Review* 25(1): 217– 226.
Shane, Scott (2000) "Prior knowledge and the discovery of entrepreneurial opportunities." *Organization Science* 11(4): 448–469.
Shane, Scott (2003) *A General Theory of Entrepreneurship: The Individual-Opportunity Nexus*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
Soros, George (1987) *The Alchemy of Finance: Reading the Mind of the Market*. Chichester: Wiley.
Storey, D.J. (1982) *Entrepreneurship and the New Firm*. London: Croom Helm.
Umpleby, S.A. (1997) "Cybernetics of Conceptual Systems." *Cybernetics and Systems*, 28(8): 635-652.
Umpleby, S.A. (2002) "Should knowledge of management be organized as theories or as methods?" In *Cybernetics and Systems* (ed.) R. Trappl, 492-497. Vienna: Austrian Society for Cybernetic Studies.
Vivarelli, M. (1991) "The Birth of New Enterprises." *Small Business Economics* 3: 215-223.
Vliamos, S.J. and N.G. Tzeremes (2002) "Entrepreneurial motivation & business formation." Paper presented at the 2nd European Summer University, Entrepreneurship in Europe, University of Dauphine, Paris, September 20-25.
Vliamos, S.J. and N.G. Tzeremes (2008) "Empirical evidence for Entrepreneurial motivation & business formation", Paper presented at the EKEPHE, Dimokritos, Athens, December 5-7.
von Foerster, Heinz. (1984) "On constructing a reality." In *The Invented Reality: How do we know what we believe we know?* ed. P. Watzlawick, New York: W.W. Norton.